

UNIVERSITATEA
BABEȘ-BOLYAI

Facultatea de
Studii Europene

Decernarea titlului

PROFESOR HONORIS CAUSA

Prof. univ. Dr., Profesor Emerit

ALEXANDRU HERLEA

Laudatio: Lect. univ. Dr. Radu Albu-Comănescu

Alexandru I. Herlea – Prelegerea la Ceremonia de decernare a titlului de «*Profesor Honoris Causa*» a Universității Babeș-Bolyai, 25/10/ 2017.

Romania și Uniunea Europeană: identitate și valori

Stimate domnule Rector, stimate domnule Președinte al Senatului, stimate domnule Decan al Facultății de Studii Europene, stimați colegi, onorată asistență,

Decernarea titlului de «*Profesor Honoris Causa*» este pentru mine o mare onoare, dar și un moment de adâncă emoție; aceasta pentru o serie de considerente, începând cu prestigiul instituției care mi-l acordă, Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea sa de Studii Europene a făcut propunerea decernării titlului, fapt pentru care îi mulțumesc. Specificul acestei facultăți este în raport cu unul din cele mai intense momente ale vieții mele, cel în care am avut nesperata șansă și privilegiul de a-mi servi Țara într-un moment crucial al istoriei sale: debutul revenirii ei în lumea civilizației valorilor europene, căreia îi aparține și de care a fost ruptă după cel de-al Doilea Război Mondial.

Dar legăturile cu Universitatea din Cluj au și o altă dimensiune, una de ordin afectiv, personal. Aici și-au făcut studiile mulți membri ai familiei mele, printre care ambii mei părinți, și din corpul ei profesoral au făcut parte profesori precum Ioan Lupaș, fratele bunicii mele maternel, și Lucian Blaga, văr primar cu bunicul meu din partea tatălui. Și eu – dacă vicisitudinile istoriei nu hotărau altfel – mă nașteam, probabil, la Cluj, unde tatăl meu a făcut primii pași în scurta sa carieră universitară, și nu la Brașov, unde el și-a continuat-o până în 1947, când a fost epurat; după care a petrecut un deceniu în temnițele comuniste.

Cuvântul meu de răspuns l-am intitulat: «*România și Uniunea Europeană: identitate și valori*».

Am ezitat între acest subiect și unul legat de specialitatea mea academică, istoria tehnicii, pe care l-aș fi intitulat: «*Construcția UE și Evoluția tehnicii*». Istoria tehnicii va fi însă prezentă în considerațiile care urmează, tehnica ocupând un loc central în definirea identității europene, adică a civilizației și culturii ei.

Am ales tematica identității și valorilor pentru importanța pe care aceasta o are atât pentru UE, cât și pentru România, ambele în căutare de soluții la gravele provocări cărora trebuie să le facă față. Găsirea lor presupune o cunoaștere și o raportare lucidă la valori și identitate și necesită curaj, începând cu curajul de a spune lucrurilor pe nume. Nici una din problemele majore, de la evoluția UE sub aspect juridic și continuând cu migrația și demografia, corupția și manipulările, poluarea și schimbările climatice, șomajul și sărăcia nu va putea fi soluționată ignorând aceste imperative.

Am ales acest subiect și ținând cont de conjunctura existentă: aniversarea în martie, anul curent, a 60 de ani de la «*Tratatul de la Roma*», deciziile care se vor lua, la summitul UE de la sfârșitul acestui an, privind reformele Uniunii; și, pentru România, aniversarea centenarului «*Marii Uniri*» anul viitor și preluarea Președinției UE la începutul anului 2019.

Construcția UE este astăzi, în contextul unei lumi în evoluție accelerată, principala cale pentru conservarea identității și valorilor care caracterizează țările vechiului continent.

Europa are o evidentă identitate culturală și istorică, iar pe de altă parte UE este formată din state membre purtătoare și ele ale unei identități încă și mai puternice și mai vizibile. Or, în problema identității, UE nu se prea pronunță, cu toate că ea este astăzi la ordinea zilei; luările de poziție a majorității țărilor din grupul de la Visegrád sunt revelatoare. Această atitudine este determinată, probabil, de preocuparea evitării unor dezbateri în care să fie exprimate puncte de vedere «politic incorecte», precum locul culturii creștine în definirea identității europene.

Este însă o atitudine care ridică mari semne de întrebare. Natura având oroare de vid, se lasă drum liber, se încurajează implicit discursurile identitare ale extremei drepte. Se știe foarte bine cine profesează astăzi în Europa un discurs identitar, cui îi folosește și cine îl susține. Moscova manipulează cu brio. Această autocenzură, denumită „*political correctness*”, amintește, în mod supărător, de epoca dominației marxismului.

Dacă în privința dezbaterii problemei identității UE este mai degrabă rezervată, în cea a valorilor ea este vocală, afirmând sonor că este formată din state care respectă și promovează pacea, libertatea, democrația, justiția, dreptatea, solidaritatea, drepturile omului, toleranța și care își bazează politicile și acțiunile pe aceste valori.

În preambulul *«Tratatului UE de la Lisabona»* se precizează și faptul că acestea își au rădăcinile în: „*moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul de drept*”.

Transpunerea în viață, implementarea acestor valori, este, din nefericire, dificilă și cunoaște multe sincope, atât în UE cât și în România (evident, *mutatis mutandis*).

«Cartea albă privind viitorul Europei», lansată de către Comisia Europeană (CE) cu ocazia summitului de la Roma din 25 martie anul acesta, trece în revistă principalele probleme cărora UE trebuie să le facă față și prezintă cinci variante, cinci scenarii posibile de evoluție în perspectiva anului 2025. Comisia face, de asemenea, apel la o participare cât mai largă a societății civile și opiniei publice europene la dezbaterile pe această temă care vor avea loc până la summitul european din decembrie anul acesta, unde se va hotărî asupra strategiei de dezvoltare a UE pentru următorul sfert de secol.

Cuvântul meu are, astfel, o oarecare legătură cu acest apel; el rămâne însă la un nivel mai degrabă abstract, teoretic, propriu circumstanței și cadrului în care este pronunțat. El are, cum veți vedea, o importantă componentă istorică, cunoașterea și înțelegerea trecutului fiind indispensabile construcției viitorului; se vrea, de asemenea a fi, implicit, și un apel pentru ca educația, școala, universitatea să ocupe locul care le revine în efortul de construire a unui viitor civilizat, bazat pe cunoaștere și valori corect ierarhizate.

Identitatea europeană este o noțiune complexă definită atât de caracteristici comune culturilor diferitelor etnii și popoare din spațiul geografic european, cât și de caracteristici specifice acestora.

Din prima categorie fac parte cele două rădăcini ale identității europene: raționalismul grec și spiritualitatea iudeo-creștină. Naturalismul și raționalismul grec afirmă că natura este unică, organizată de un principiu central și că datorită rațiunii ea poate fi cunoscută, iar comportamentul etic poate exista. Acestei viziuni este tributar spiritul juridic și organizatoric roman care domină construcția europeană.

Pentru spiritualitatea iudeo-creștină, cuvântul lui Dumnezeu, cunoscut prin Revelație, este creator al Universului, în centrul căruia este plasat omul. Înzestrat de Dumnezeu cu libertatea de a decide, de a găsi drumul pentru a reintegra Transcendența, omul poate și trebuie să acționeze și este responsabil pentru actele sale.

Aceste două concepții, două viziuni (*Weltanschauung*-uri) s-au combătut și s-au metisat, de-a lungul întregii istorii, fără ca una din ele să se poată impune în mod definitiv. Cultura europeană este în bună măsură rezultatul conflictului și interacțiunilor dintre aceste două viziuni. Ele constituie fundamentul, soclul comun, care oferă coeziunea necesară ambițiilor de unitate politico-economică și dau credibilitate și substanță construcției UE.

De aceea, în pofida tuturor crizelor, inclusiv a celor prin care trec astăzi atât Uniunea Europeană, cât și România, trebuie să ne păstrăm optimismul, un optimism activ, care să ne determine a ne angaja și a participa la viața cetății.

În secolul al XIII-lea, după o lungă perioadă, de aproape un mileniu, de dominație a teologiei, raționalismul grec, sub influența gândirii antichității greco-romane, își regăsește locul în gândirea europeană. Scolastici – în primul rând Sf. Thomas d'Aquino – încearcă să pună de acord credința cu rațiunea și inaugurează teoria dreptului natural.

Apar universitățile din Bologna, Paris, Oxford, Cambridge, Padova; fenomenul este european. Începând cu a doua jumătate a secolului XIV, cu Renașterea, gândirea europeană evoluează cu rapiditate și Europa face mari progrese pe plan material, progrese care îi permit să preia *leadership-ul* pe plan mondial și să domine lumea până la Primul Război Mondial.

Eficacitatea începe să ocupe un loc din ce în ce mai important – iar acest lucru se petrece în detrimentul eticii și deontologiei. Nicolas Machiavelli publică în 1513 celebra sa carte «*Il Principe*», în care lansează ideea că politica este un domeniu totalmente autonom și că eficacitatea este singura măsură a valorii.

Din fericire, în perioada Renașterii, umanismul și etica lui își fac, de asemenea, apariția. Umaniștii promovează valorile morale și intelectuale conținute în textele greco-latine, sunt pacifiști și cosmopoliți; acordă o mare importanță educației și, în parte, sunt la originea reformelor protestante care, preconizând obligația credinciosului de a fi în contact direct cu cuvântul lui Dumnezeu și afirmând că omul este singurul responsabil pentru acțiunile sale, au pus bazele nașterii societății civile.

Renașterea este și epoca în care filozofia se separă de teologie, după care știința se desprinde din filozofie. La sfârșitul secolului al XVI-lea apare știința galileeană, o cunoaștere logic structurată și validată prin proceduri experimentale sau formale. În secolul următor, pe urmele lui Galileo Galilei, mari savanți precum Blaise Pascal, René Descartes sau Isaac Newton pun în evidență faptul că universul este guvernat de legi pe care le formulează și le exprimă în limbaj matematic. Precedat de Leonardo da Vinci care afirmase: "Eu caut lumina științei și binefacerile ei", Francis Bacon subliniază în 1624, în «*Novum Organum*», rolul pe care știința îl are în dezvoltarea tehnicii. Știința, al cărei scop este stabilirea adevărului, intră în relații strânse cu tehnica, care este o abilitate, o șiretenie, pentru care principala valoare este eficacitatea. Tehnica, începând cu invenția tiparului, în secolul XV, joacă un rol important în procesul de difuzare a ideilor, printre care a celei de apartenență națională, contribuind la formarea statelor naționale.

Secolul XVII este și secolul în care gândirea lui Hugo Grotius și Thomas Hobbes determină importante progrese ale dreptului natural, pentru ca în secolul următor, în Europa, să se definească valori pe care se bazează organizarea politico-socială a lumii civilizate și pe care ulterior se va construi UE.

Secolul XVIII, "Secolul Luminilor", este cel al baronului de Montesquieu, care pledează pentru separarea puterilor în stat și al lui Jean-Jacques Rousseau, care elaborează teoria dreptului natural, a contractului social

și cea a suveranității poporului și care pledează în favoarea unei societăți europene conștiente că are o istorie comună și împărtășește aceleași valori.

Este, de asemenea, secolul «*Revoluției industriale*», acea modificare radicală pe plan economic și social declanșată de accelerarea fără precedent a schimbărilor tehnice, și al celebrei «*L'Encyclopédie*» în care d'Alambert și Diderot pun în evidență că tehnica este parte integrantă a culturii. Și, nu în ultimul rând, este și secolul «*Declarației drepturilor omului*».

În secolul XIX, dezbaterile privind organizarea Europei, forma ei juridică, se amplifică. Conte de Saint-Simon, publică împreună cu un discipol al său, un mic tratat intitulat: «*De la réorganisation de la Société européenne ou de la nécessité et des Moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique, en conservant à chacun son indépendance nationale*». Titlul este cât se poate de explicit. Dar, tot în Franța, socialistul Pierre-Joseph Proudhon și în Germania filozoful Constantin Frantz, pledează pentru federalism. Îl amintesc și pe românul Aurel Popovici, cu proiectul său de federalizare a Austro-Ungariei prezentat în lucrarea «*Vereinigte Staaten von Gross-Österreich*».

Mă opresc aici cu această scurtă trecere în revistă a câtorva caracteristici comune întregului spațiu european, caracteristici de primă importanță nu numai pentru ponderea lor în definirea identității acestui spațiu, dar și pentru faptul că ele au - cum am menționat deja - și o vocație universalistă. Immanuel Kant, în încercarea de a stabili moralitatea unui act, a unei acțiuni, afirmă că un comportament poate fi calificat drept just numai dacă el este universalizabil.

Cea de-a doua categorie de caracteristici care definesc identitatea europeană este, cum am spus anterior, cea a trăsăturilor specifice, proprii fiecărei culturi, etnii, popor, țări, regiuni din Europa, prin care acestea se singularizează într-o măsură mai mare sau mai mică. Datorită lor există această diversitate care formează una din principalele bogății ale culturii și civilizației europene.

România ocupă un loc respectabil în acest cadru, afirmându-se ca purtătoare a unei civilizații și culturi pe cât de originale, pe atât de

profund europene, chiar dacă s-a aflat la periferia continentului și primele sale formații statale nu au apărut decât în secolul al XIV-lea. O întârziere notabilă față de statele din vestul continentului, care intrau în această epocă în Renaștere. Supuse presiunilor militare și ocupațiilor străine, Principatele Române au văzut, în unele perioade, acest handicap accentuându-se și el n-a putut fi niciodată total recuperat. România, datorită condițiilor vitrege, a fost adesea importatoare, nu creatoare de valori europene și a cunoscut perioade când a fost absentă, smulsă, în ciuda voinței sale, din spațiul cultural european, la protecția căruia a contribuit însă din plin. Din a doua jumătate a secolului XIX, decalajul a început să se reducă și românii și România au contribuit, de atunci, substanțial, la dezvoltarea culturii și civilizației europene.

Desigur, sunt multe de spus despre specificitatea culturii în arealul etnic românesc, începând cu culturile din preistorie și antichitate și continuând cu epoca Evului Mediu, cea a Renașterii, a Iluminismului pentru a ajunge până în zilele noastre.

Un exemplu: «Școala Ardeleană» care, influențată de iluminismul german - «*Aufklärung*», a ridicat steagul afirmării identității românești, cu precădere în plan cultural, și a contribuit la emanciparea românilor și la intensificarea luptei lor împotriva discriminării la care erau supuși prin Tratatul «*Unio Trium Nationum*» și legile din «*Approbatæ Constitutiones*» și «*Compliatæ Constitutiones*». Membrii ei au redactat, în 1792, celebrul memoriu «*Supplex Libellus Valachorum*».

«Școala Ardeleană» este strâns legată de greco-catolicism și trebuie subliniat faptul că unirea cu Roma, a unei părți a clerului și credincioșilor ortodocși a favorizat legăturile cu Occidentul și că influența sa a fost puternic simțită și în Principatele Dunărene.

Un alt aspect important care trebuie relevat se referă la contribuția românilor la cultura europeană. Ea există în toate domeniile, de la artă, literatură și filozofie la economie și organizare socio-politică, trecând prin știință și tehnică.

Aș fi dorit să mă opresc pe scurt la câteva contribuții pe care le-au avut românii în domeniul științei și tehnicii, domeniu în care Europa s-a

afirmat, cum am menționat deja, și care este cel al specializării mele academice. Timpul însă nu mi-o permite. Precizez numai că o istorie a tehnicii românești, proiect lansat de «*Comitetul Român de Istoria și Filozofia Științei și Tehnici (CRIFST)*» de pe lângă Academia Română - din care fac parte - ar contribui, fără nici o îndoială, la promovarea aportului românilor la progresul tehnicii europene și mondiale, facilitând o mai corectă cunoaștere a Țării noastre, de care este astăzi atâta nevoie.

După aceste câteva considerații privind identitatea Europei și a României, mă voi referi la starea în care se găsește UE în raport cu valorile pe care afirmă că le-a pus la baza construcției sale și, bineînțeles, la situația acestor valori în România.

Construcția UE începe să fie transpusă în viață după cel de-al Doilea Război Mondial, după o lungă pre - istorie ale cărei origini se află în Evul Mediu, când Europa este unită de credința creștină. Rețeaua de mănăstiri cisterciene ajungea până la Cârța, lângă Făgăraș. Această unitate este grav afectată de Marea Schismă din 1054 și ulterior, începând cu sec. XV, de căderea Constantinopolului, de Reformă și de nașterea statelor naționale.

Unitatea culturală a Europei se va menține însă grație intelectualilor care păstrează legăturile și promovează valori comune. Menționez aici legăturile dintre Nicolaus Olahus și Erasmus din Rotterdam, personalitate-simbol a Europei în acea vreme precum și rolul jucat de Johannes Honterus din Brașov, care în 1535 introduce protestantismul în Transilvania, dezvoltă imprimăria și publică «*Rudimenta Cosmografica*», apărută începând cu 1542, în 39 de ediții, în mai multe mari orașe europene.

În cursul secolelor XV-XVI termenul de "Europa" începe să fie utilizat frecvent și ideea de unitate europeană va da naștere unor proiecte diverse, al căror obiectiv declarat este pacea, această mare valoare europeană. Asigurarea ei constituie una din principalele preocupări ale lui Erasmus, cum rezultă din textele sale traduse din latină în lucrarea «*Plaidoyer pour la paix*», și ale abatelui de Saint-Pierre, în cea intitulată: «*Projet pour rendre la paix perpétuelle en Europe*», din 1713.

Pentru asigurarea păcii s-a creat, în aprilie 1951, *Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO)* grație, în mare măsură, forțelor politice creștin-democrate. Ele sunt la putere în țările din Europa de Vest după terminarea războiului și promovează, în afara păcii, și toate celelalte mari valori ale civilizației europene, amintite deja. În fruntea lor: Robert Schumann, Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi.

Alături de ei se găsește și pragmaticul Jean Monnet, căruia construcția europeană îi datorează mult și care promovează politica pașilor mici, punând în paranteză dezbateră "funcționalism versus federalism". Această dezbateră, cum am văzut, nu este nouă, există din prima jumătate a secolului XIX, când opune pe suveraniști federaliștilor. Ea continuă și astăzi.

UE trebuie să găsească cele mai adecvate soluții, juridice și organizatorice, pentru ca la nivel european întărirea democrației (a legitimității democratice) și a *leadership*-ului politic, astăzi deficitare, să se realizeze în respectul identităților naționale și regionale. Numai în felul acesta UE va fi construcția *sui-generis* pe care ne-o dorim.

Dar UE trebuie să răspundă și altor mari provocări și dificultăți precum cele inerente nivelului economic și social diferit în care se găsesc țările ei membre și ritmurile lor de evoluție. UE trebuie să progreseze la nivelul fiscalității și al bugetului, să îmbunătățească solidaritatea la nivel european, să amendeze birocrăția excesivă și obsesia elaborării normelor, să asigure buna funcționare a unei societăți deschise și a unei economii de piață și, în același timp, să asigure protecția împotriva terorismului, a migrațiilor ilegale, a șomajului, a dumpingului social și comercial. Trebuie revăzută și starea domeniului militar, al apărării, ținând cont de retensionarea relațiilor Est-Vest și de noile realități geopolitice.

Pentru a putea funcționa și acționa în contextul lumii actuale, UE este obligată să realizeze reforme substanțiale. La un larg evantai de astfel de reforme se referă tânărul Președinte al Franței, Emmanuel Macron, în discursul său de la Sorbona din septembrie anul acesta. «*Cartea Albă*» a Comisiei Europene, la care m-am referit deja, care abordează și ea problema reformelor, a fost completată recent, tot în septembrie, de

către președintele CE, Jean-Claude Juncker, cu un document de reflecție privind aprofundarea *Uniunii Economice și Monetare (UEM)*.

Această aprofundare se impune pentru ca statele membre ale UE, în speță cele ale zonei euro, să poată face față crizei și să-și regăsească suveranitatea, grav afectată astăzi de dominația exercitată de piață și de cupiditatea practicilor financiare. Rolul statului a fost diminuat substanțial în ultimele decenii și se vorbește chiar de un nou Ev Mediu, multinaționalele fiind comparate cu baronii acelei epoci. O problemă profund legată de valori și identitate.

Să ne păstrăm însă optimismul; criza în care se află astăzi UE nu este un fapt nou; să ne amintim numai de cea de la începutul anilor '80 și de soluțiile găsite atunci, înscrise în «*Actul unic european*» din 1985, precursor al «*Tratatului de la Maastricht*».

În ultimii ani s-au făcut, de altfel, unele progrese în sensul blocării și remedierii evoluțiilor evocate. S-au luat măsuri reglementative pentru evitarea acumulării deficitelor bugetare, macroeconomice și financiare; *Banca Centrală Europeană (BCE)*, căreia i-au fost acordate noi competențe în supervizarea băncilor, a jucat, prin politicile monetare promovate, un rol important. În plan economic, pentru a-și respecta valorile, UE trebuie să revină la economia socială de piață ce se inspiră din ordoliberalismul «*Școlii din Freiburg*». Acesta consideră că economia trebuie să fie supusă eticii, că profitul nu este un scop în sine, activitatea economică având un obiectiv social și o finalitate morală.

Europa nu este însă izolată, ci strâns legată de lumea înconjurătoare, în plin proces de globalizare și supusă unor schimbări care se desfășoară într-un ritm din ce în ce mai rapid și într-o interdependență din ce în ce mai accentuată. Accelerarea fără precedent, în ultimele decenii, a evoluțiilor tehnico-științifice, accentuarea dificultății dialogului între voința politică și expertiza tehnico-științifică (cu repercusiuni inerente asupra democrației), trecerea de la societatea industrială la cea informațională sunt aspecte revelatoare. Care sunt speranțele și temerile provocate de digitalizarea omniprezentă, de rapidele evoluții ale biotehnologiilor, nano-și neuroștiințelor, a inteligenței artificiale, care se apropie de momentul

numit „*singularitate tehnologică*”, când inteligența umană ar putea fi depășită? Mari întrebări, grele răspunsuri.

Crizele din ultimele decenii, pe care le traversează lumea globalizată – crize financiare, economice, sociale, de securitate, energetice și de mediu – sunt componentele unei crize de sistem, care are o dimensiune etică și morală importantă. Este pus în cauză întregul sistem tehnico-economic mondial, bazat pe o creștere nelimitată. Trebuie date răspunsuri; ele sunt încă timide. Dar, fapt îmbucurător, UE caută soluții. Ea propune și acționează în domeniile energiei, mediului și schimbărilor climatice; este o formă de respect și de atașament față de valorile pe care ea afirmă că este bazată. Strategia «*Europa 2020*» și cele care îi urmează stau mărturie.

UE este, fără îndoială, o structură care la nivel planetar reprezintă, în ciuda tuturor dificultăților și problemelor cu care se confruntă, un model - desigur imperfect - al transpunerii în viață, pe plan politic, social, economic, a valorilor universale. Adoptarea identității și valorilor europene este atractivă și percepută - până acum - ca oferind o serie de avantaje. Democrațiile cu tradiție oferă referințe importante; statul de drept asigură protecție pentru cetățeni; libera circulație a forței de muncă poate să creeze bogăție ; diversitatea și bogăția culturală fac viața mai frumoasă și interesantă ; capacitatea de a depăși crizele a fost până acum probată și constituie un argument forte în afirmarea convingerii că și pentru cea de astăzi se vor găsi soluții. Spre deosebire de UE, Rusia – sau așa-zisa "Uniune Eurasiatică" – nu oferă decât o revenire la un sistem criminal și falimentar.

Atractivitatea pe care o exercită UE s-a manifestat și concretizat în procesul de integrare a țărilor din Europa Centrală și de Est. Acest proces a relevat, a scos în evidență, starea valorilor în UE.

Odată cu dispariția zidului Berlinului, a Cortinei de fier, țările din Europa Centrală și de Est și-au recâștigat libertatea, una din fundamentalele valori europene, un vis care a devenit deodată realitate. Integrarea lor în UE a devenit posibilă, fapt perceput și ca expresie a solidarității, o altă valoare pe care se dorește a fi bazată construcția europeană.

Tabloul este însă departe de a fi idilic. Dacă represiunea a dispărut și libertatea de mișcare și cea de exprimare sunt efective, valorile de democrație, solidaritate, dreptate și justiție sunt încă, sub multe aspecte, într-o stare precară. În fostele țări comuniste, unde masa alegătorilor a fost supusă timp de 45 de ani spălării creierului, procesul democratic este puternic afectat de manipulare.

Pe plan economic, în perioada de tranziție, în numele liberalismului, corupția a atins, în multe din fostele țări comuniste, niveluri inimaginabile; excesele au depășit orice măsură, fiind mult superioare celor din celelalte țări ale UE. Deținând puterea economică, fostele structuri și-au asigurat și puterea politică. Solidaritatea se găsește și ea, evident, larg afectată.

Nici justiția și dreptatea ca valori nu s-au materializat prin acțiuni și măsuri corespunzătoare. Dacă inexistența unui Nüremberg al comunismului se poate explica, căderea comunismului nefiind consecința unei victorii militare, lipsa unei adevărate lustrații, în multe din fostele țări comuniste, atât de necesară din punct de vedere nu doar moral, ci și pragmatic, a reprezentat o flagrantă abandonare a justiției, una din valorile pe care UE afirmă a o promova.

În «*Cartea Albă*» a Comisiei, amintită mai sus, Jean-Claude Juncker vorbește de cele patru valori fundamentale ale UE: pace, libertate, toleranță și solidaritate. Justiția nu apare; apare însă toleranța. Aceasta din urmă a înlocuit adesea justiția în procesul de revenire la normalitate în țările foste comuniste. S-a promovat amnezia și nu iertarea bazată pe recunoașterea greșelilor și căință. Respectarea drepturilor omului a fost abil utilizată pentru a împiedica transpunerea în viață a justiției.

Este semnificativ și faptul că eficacitatea nu este niciodată menționată ca principală valoare europeană, cu toate că ea are, cum am văzut, profunde rădăcini europene. De ce această omitere, pentru a nu se deschide cutia Pandorei, a ierarhizării valorilor? Pentru a se evita, pe cât se poate, punerea în evidență a faptului că eficacitatea domină și marginalizează etica? Iată întrebări la care este bine să se răspundă.

Una din marile probleme în acest proces de tranziție o reprezintă schimbarea mentalităților profund marcate nu numai de cei peste 40 de ani de comunism, dar și de istoria prin care a trecut fiecare țară candidată de la apariția ei și până astăzi. În acest context trebuie subliniat faptul că creștinismul, rădăcină importantă a identității și culturii europene nu este unitar; există deosebiri între cele trei mari ramuri ale lui și între rolurile pe care acestea le-au jucat și continuă să-l joace în apariția și promovarea valorilor europene. Protestantismul a favorizat, cum am menționat deja, apariția societății civile. Catolicismul, începând cu enciclica papei Leon XIII, «*Rerum Novarum*», din 1891, promovează un discurs social și acceptă democrația, iar «*Conciliul Vatican II*», de acum o jumătate de secol, a deschis larg ușa culturii contemporane. Ortodoxismul rămâne încă, din nefericire, marcat de un tradiționalism rigid și este dependent de puterea laică. Fapt existent din antichitate, din anul 380 d.H., când împăratul Teodosie a dat «*Edictul de la Tesalonic*», și care s-a accentuat în perioada dictaturii comuniste, ceea ce face ca mentalitățile din țările ortodoxe, unde influența Bisericii este puternică, să fie mai puțin deschise valorilor europene.

Aceasta nu înseamnă că toate cele trei ramuri ale creștinismului nu au la bază aceleași valori fundamentale, că tradiția nu este strâns legată de identitate și că ortodoxismul nu îmbogățește Europa; diversitatea, cum am subliniat anterior, constituie o bogăție europeană. De altfel, creștin-democrația, promotoare a construcției europene, este, ca viziune și mișcare politică, autonomă față de structurile ecleziastice și are ca susținători atât creștini catolici, protestanți și ortodocși, cât și atei și aparținători ai altor culte. De menționat și faptul că Biserica Ortodoxă Română este una dintre cele mai deschise - dacă nu cea mai deschisă - lumii occidentale, fapt ce explică vizita Papei Ioan-Paul al II-lea la București în 1999, prima vizită a unui papă într-o țară ortodoxă.

Integrarea în UE a celor 10 țări candidate din fostul bloc comunist a avut loc neașteptat de rapid. Desigur că Occidentul, în pragmatismul său, dacă nu găsea și interese de ordin economic și geo-politic (înlăturarea pericolului de război, imense piețe de desfacere noi, mână de lucru ieftină, calificată și docilă) nu se grăbea atât de tare. Nu promova, poate, cu atâta celeritate și dezinvoltură, în procesul de tranziție, eficacitatea în

detrimentul eticii și justiției. Integrarea țărilor candidate în UE a fost o decizie eminamente politică, criteriile de aderare fiind mai mult sau mai puțin îndeplinite de către acestea.

Cu un remarcabil profesionalism și un total cinism, în majoritatea fostelor țări comuniste, nomenclatura, privilegiații regimului comunist, s-au adaptat democrației și economiei de piață și, prin utilizarea pe scară largă a corupției, și-au păstrat și adesea amplificat bunăstarea și privilegiile.

În România această realitate a îmbrăcat forme aproape caricaturale; dominația foștilor securiști și nomenclaturiști și a urmașilor lor a fost și este flagrantă. Democrația este mimată printr-o alternanță iluzorie, deținătorii puterii reușind să blocheze apariția unui partid care să reprezinte o adevărată alternativă politică. Simularea domnește, așa cum subliniază Tom Gallagher în cartea sa «*Deceniul pierdut al României*».

Corupția face legea, liberalismul fiind cadrul teoretic al îmbogățirii și jafului. Toată panopia metodelor de manipulare a opiniei publice a fost și este folosită. Astăzi promovarea incompetențelor este în floare, separarea puterilor în stat este șchioapă și situația riscă să se înrăutățească. Instituirea, în 2007, de către Bruxelles, pentru trei ani, a «*Mecanismului de Cooperare și Verificare (MCV)*», ca instrument de luptă împotriva corupției, este încă și astăzi în vigoare. S-au realizat, din fericire, progrese în această luptă, dar reacția celor care vor s-o blocheze este redutabilă; tot ce s-a întâmplat după alegerile din decembrie trecut o confirmă. De un an de zile situația nu face decât să se degradeze, fapt evidențiat de actualul proiect al ministrului Justiției de modificare a „legilor justiției”.

Această stare de lucruri se datorează și unor regretabile erori comise de oficiali de la Bruxelles, care, din cunoașterea incompletă a realităților românești, din naivitate sau carierism au făcut greșeli, precum impunerea fără discernământ a unor principii valabile într-o societate cu tradiție democratică, dar care, în contextul românesc, au fost extrem de prejudiciabile. Exemplu: inamovibilitatea magistraților – au devenit inamovibili dinozaurii epocii comuniste, care au perpetuat dependența puterii judecătorești de cea politică.

Cu toate acestea, în magistratură au avut loc evoluții pozitive. Memoriul recent împotriva proiectului de lege al ministrului Justiției, semnat de peste 3300 de magistrați, o probează. Situația este însă precară și spiritul civic pro-european, opus clasei politice corupte, care s-a afirmat masiv în iarna trecută, trebuie încurajat.

Din fericire România se află astăzi de partea bună a frontierei care separă lumea valorilor occidentale de cea a spațiului euro-asiatic dominat de Moscova ; apartenența sa la UE și la NATO este susținută de toate instituțiile statului, de Biserică și de majoritatea opiniei publice. Trebuie depuse toate eforturile pentru ca și românii rămași, în urma sinistrului pact Hitler-Stalin, înafara granițelor actuale ale României să revină și ei în lumea valorilor occidentale ; solidaritatea cu aceștia constituie o obligație morală pentru toți românii.

Trebuie subliniat, de asemenea, că în România revenirea la normalitate s-a făcut la început, imediat după decembrie '89, prin promovarea amneziei și ulterior printr-o abilă strategie de recuperare a crimelor și suferințelor, în propriul lor interes, de către cei care le-au provocat, au fost complici, și de către urmașii lor. Marile dificultăți prin care trece astăzi Țara ar fi putut fi, cel puțin în parte, evitate, dacă cei amintiți recunoșteau cu onestitate rolul jucat în perioada comunistă. Biserica și preoții ar fi putut fi un exemplu. Cu excepția celor cu sânge pe mâini, nimeni nu ar fi fost tras la răspundere sau marginalizat; se știe foarte bine care au fost condițiile supraviețuirii în comunism. Blocarea lustrației, condamnarea pur formală a comunismului, ignorarea eticii adevărului sunt în parte responsabile de starea în care se află astăzi România. Să nu uităm că numai prin adevăr devenim liberi.

În concluzie, doresc să subliniez că, în ciuda tuturor dificultăților întâmpinate atât de România, în cei 27 de ani de tranziție, cât și de UE în cursul celor 66 de ani scurși de la nașterea sa, schimbările și progresele făcute sunt fără îndoială substanțiale și purtătoare de speranță. România a revenit în Europa și face parte integrantă din acest proiect original, în care unitatea coexistă cu diversitatea, grație respectării unor valori comune. Acest proiect nu poate să nu continue. Evoluția lumii de astăzi îl cere și îl impune. Diversitatea, sursă de invenție și inovație, trebuie încurajată. Ea facilitează în același timp

subsidiaritatea, o cale regală de ierarhizare și rezolvare a problemelor. Interesul Europei este ca diversitățile care o compun și care respectă și promovează valorile europene și universale să nu fie nivelate, ci dimpotrivă, să se afirme, ele fiind parte integrantă a identității europene.

Uniunea Europeană și fiecare țară membră a ei trebuie să găsească cele mai adecvate răspunsuri marilor provocări cărora sunt obligate să le facă față, răspunsuri care să respecte cu strictețe valorile pe care UE afirmă că este bazată. Aceste valori trebuie să fie corect ierarhizate; eficacitatea să fie în serviciul eticii și nu etica subordonată eficacității.